

*Patrimoni
rural
i pedra seca*

20 itineraris
a peu i en BTT

Joan M. Vives i Teixidó

COSSUARIU Edicions

Azimut
117

Col·lecció: Azimut - 117

PATRIMONI RURAL I PEDRA SECA

20 ITINERARIS A PEU I EN BTT

JOAN M. VIVES I TEIXIDÓ

Cossetània
EDICIONS

Edició subvencionada pel Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**

Primera edició impresa: febrer del 2011

Primera edició digital: març del 2011

Primera edició: febrer del 2011

Edita: Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 - 43800 VALLS
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

© Joan M. Vives i Teixidó

© Cossetània Edicions

Disseny i composició: Imatge-9, SL

ISBN de l'edició en paper: 978-84-9791-789-6

ISBN de l'edició electrònica (PDF): 978-84-9791-838-1

Objectiu del llibre

En el llibre que teniu a les mans podreu trobar un recull d'itineraris per Catalunya que tenen com a nexa comú el fet de ser recorreguts que ens permeten veure construccions i elements que formen part del nostre patrimoni rural.

Per què una guia d'aquestes característiques? Un dels motius principals és el fet que, tot anant per la muntanya, he vist que al nostre país tenim molt de patrimoni. He de confessar que el primer punt d'interès d'aquest patrimoni, en el qual em vaig començar a fixar, van ser les barraques de pedra seca. Després, però, m'he anat interessant per moltes altres construccions i temàtiques.

Totes les construccions de les quals estem parlant són un patrimoni. És un patrimoni humil i oblidat que no té res a veure amb les grans obres de totes les èpoques que tenim. Es tracta d'un patrimoni que van construir els nostres avantpassats i el van construir, senzillament, per necessitat. El seu objectiu no era deixar cap empremta per a les generacions futures ni llegar mostres del seu art. Es tractava només de necessitat i d'aprofitar els elements que la mateixa natura proporcionava.

La necessitat de guanyar terres de conreu va fer sorgir els marges. Quan s'estava treballant era necessari tenir un aixopluc per poder passar una tempesta o fer una migdiada i per aquest motiu es van construir les barraques. De barraques, n'hi ha de molts tipus. N'hi ha de grans que permeten encabir-hi l'animal i el carro; n'hi ha de petites a les qual s'ha d'entrar de genolls; n'hi ha de rústegues i n'hi ha de molt treballades. En trobem a l'alta muntanya, com a aixopluc dels pastors, o a les terres baixes, on antigament s'hi havia conreat la vinya. És, en resum, un patrimoni molt extens i al qual, fins ara, se li ha donat molt poca importància.

També van lligades amb el conreu les tanques de pedra seca i els clapers, acumulacions de pedres tretes del camp per facilitar-ne el conreu. Cal dir que en totes aquestes construccions s'utilitza la tècnica de la pedra seca, una tècnica ancestral que ha arribat gairebé fins als nostres dies i en la qual s'utilitza la

pedra que hi havia en el terreny, sense cap mena de ciment; només, de vegades, hi ha fang per donar més consistència a la construcció.

A l'entorn de les barraques van anar sorgint altres elements que facilitaven les condicions de treball; així van aparèixer els pous, aljubs, recers, arneres...

L'home també ha tingut la necessitat de comunicar-se i per aquest motiu va empedrar els camins per facilitar el pas i també amb l'objectiu d'evitar que es malmetessin a causa de les circumstàncies meteorològiques. De camins antics ens en queden més aviat pocs. De tant en tant es pot trobar un camí que conserva l'empedrat en algun tram i això fa recular amb la imaginació molts anys enrere, quan els camins eren transitats per tot tipus de persones amb els objectius més diversos.

Però, a més, en aquesta guia també trobarem referències als primers habitatges de la humanitat: les coves. Les coves van servir de casa a l'home prehistòric, però hi ha indrets en què aquesta utilització va arribar fins al segle XX.

Una altra part del llibre ens porta a recordar activitats pre-industrials que no fa pas tants anys eren habituals, però que s'han anat perdent, com poden ser les tines, els pous de glaç, els molins fariners, els forats de trumfos i, fins i tot, s'hi inclou el canal d'Urgell com a exemple d'una infraestructura que va canviar el paisatge d'una part de Catalunya.

Finalment he descrit uns itineraris que estan senyalitzats i promocionats, bàsicament per ajuntaments. Sortosament, cada vegada hi ha més interès per aquests temes, sobretot per la pedra seca, i els itineraris que es descriuen en són una bona mostra. No cal dir que n'hi ha d'altres, però els que he triat són els que des del punt de vista excursionista tenen més interès.

Una consideració inicial abans de començar amb els itineraris és el que he apuntat fa un moment. Aquest treball és una guia d'excursions i, per tant, l'heu de prendre així. No entro en cap moment en valorar amb visió científica ni erudita els elements que podem veure. Senzillament s'anomenen per fer-los visibles, perquè moltes persones els han vist, però pocs s'hi han fixat, i és una llàstima que es vagin perdent; només si es coneixen les coses, es poden arribar a estimar!

En el tinter s'han quedat molts altres indrets i activitats, però ni la meua capacitat ni les possibilitats d'una determinada quantitat de planes de paper permeten contemplar-ho tot.

La nostra societat ha oblidat els orígens agraris i, cada vegada més, en el nostre territori predomina la "ciutat difusa", un conglomerat de cases, vies de comunicació i infraestructures que es van escampant com una taca d'oli. La imatge del pagès és cada vegada més escassa i cada vegada queden menys persones que sàpiguen dites antigues, coneixin la toponímia d'un

territori o hagin fet feines que ara són completament oblidades. És per aquest motiu, pel fet que només perdura el que s'escriu, que he fet aquesta guia. Segurament hi podreu trobar mancances, però senzillament vull proposar uns quants itineraris que permeten conèixer diferents sectors del nostre entorn. Són excursions i indrets que he conegut i que considero que són prou representatius i interessants de conèixer.

És també, per dir-ho d'alguna manera, fer visibles aquests elements als ulls de tots aquells que s'hi acostin amb interès, curiositat i respecte. Amb interès, perquè no només les grans obres són un patrimoni, sinó que el treball diari de les persones anònimes també ho és. Amb curiositat, perquè sempre es pot aprendre o conèixer una cosa nova. Amb respecte, perquè van ser fets amb les mans de les generacions que ens han precedit i que no tenien una vida tan fàcil com la nostra.

Barraca a la Garriga (Alt Empordà).

Moltes persones, mentre van d'excursió, han vist aquestes construccions (barraques, pous, canals, camins, pous de glaç...), però potser no les han mirat. El meu cas va ser aquest; jo havia vist moltes d'aquestes construccions, havia dormit en barraques de pastor, però no m'havia parat a mirar-me-les. Un bon dia, al voltant de Querol, ens vam equivocar de camí i vam arribar a una barraca, que a més tenia un camí per arribar-hi i marges al voltant. Això dins del silenci del bosc, en unes contrades ben poc freqüentades pels excursionistes, em va provocar un fort impacte i vaig pensar que allò que teníem al davant era part del nostre patrimoni cultural. Des d'aquell dia, en qualsevol excursió, ja sigui curta o llarga, a peu o en bicicleta, de baixa o d'alta muntanya, sóc fidel a aquella frase i m'aturo per observar, per pensar en les hores dedicades a aquelles construccions, en el tipus de vida i el paisatge que veien les generacions que ens han precedit. A més, aquesta observació provoca addicció i, amb el temps, l'interès i la curiositat per aquests temes va creixent.

L'objectiu és aquest, fer conèixer i estimar el patrimoni. Dit en una paraula, la finalitat és fer visible aquest patrimoni que, amagat en l'interior de boscos que abans no existien o amenaçat per infraestructures modernes, espera ser recuperat de l'oblit. Potser, i amb tota la humilitat, aquesta guia d'excursions podrà despertar l'interès i fer créixer el nombre de persones que estimen aquestes obres.

D'indrets per conèixer i de temes d'estudi no en manquen.

Agraïments

Qualsevol treball no és mai el resultat d'una sola persona. Ho és potser, físicament, però sempre hi ha algú altre que directament o indirecta hi ha col·laborat, moltes vegades sense saber-ho.

Primerament he d'agrair a la Marta la seva companyia i suport en totes les meves sortides i projectes.

En segon lloc, a la meva mare que, amb el seu suport, permet que puguem dedicar moltes hores a aquestes activitats.

Als amics del Grup de Recerca Olesa Rural: Nicolau Ros, Ramon Ros, Mingo Estrada, Santi Estrada i Virgili Gavaladón, per les explicacions i el guiatge en l'itinerari pel massís del Garraf.

Als amics del Centre Excursionista d'Avinyó Atilà Costa i Pasqual Corominas, que ens van acompanyar pel camí ramader i els molins del seu terme i ens van ensenyar un forn descobert recentment.

I, per acabar, als amics i companys de la UEC de Gràcia, que han participat en les excursions que organitzo a l'entitat i que, sense saber-ho, m'acompanyaven a repassar els itineraris.

Uns apunts sobre el patrimoni rural

Fins fa poc més de mig segle, l'agricultura era, a Catalunya, un dels sectors més importants i, en el decurs del segle XVIII, encara més. Va ser llavors quan va experimentar un gran increment de producció per la gran expansió dels conreus en tot el país. Això comportava la pèrdua del bosc i la construcció de bancals. Els nous regadius, sobretot el canal d'Urgell, van incrementar també les produccions, així com l'especialització dels conreus i les millores en les tècniques i rotacions de cultius.

Com es pot explicar l'abundor de marges arreu i de barraques de pedra seca en indrets més concrets?

Segurament l'explicació cal buscar-la en l'expansió de l'agricultura catalana (sobretot de la vinya) que es va produir durant la segona meitat del segle XIX. Tot i això, crec que no s'ha d'oblidar la superpoblació que hi havia en molts municipis rurals i que obligava a tenir més terra de conreu. Per un motiu o per un altre, el cas és que molts pagesos que no tenien terra o en tenien molt poca van explotar terres marginals i de superfícies reduïdes, on es van construir molts marges. Molts d'aquests marges permetien el conreu de peces de terra molt petites. Aquestes feixes demanaven un treball intensiu que no resultava rendible per als grans propietaris que havien de fer servir assalariats.

La vinya era present a totes les comarques litorals, des de l'entorn de Tarragona fins a l'Empordà, a més del Bages. Les descripcions de l'època parlen d'extensions d'infinites vinyes. Si llegiu els itineraris proposats per Arthur Osona en la seva *Guia itineraria de l'Alt Pla de Barcelona y del Baix Vallès*, de la qual, si no vaig errat, se'n van fer tres edicions, la darrera el 1894, i que transcorren per la serra de Collserola, veureu que en molts itineraris parla de la vinya, i no precisament amb gaire admiració, ja que, per a ell, l'arribada al bosc representa acabar amb la monotonia del paisatge. Com a nota curiosa també cal fer notar el conreu de la vinya al Tibidabo. Ho trobem en el *Butlletí* de l'Associació d'Excursions Catalana, on J. Barcon des-

criu una excursió col·lectiva al Tibidabo (el 13 de novembre de 1881); explica que van arribar a la propietat de Valentí Almirall, membre de l'entitat i destacat polític, i allà van tastar el vi de la seva collita, "que, per ésser del Tibidabo, era un excel·lent vi".

Un altre motiu de l'expansió de la vinya va ser l'aparició de la fil·loxera a França, l'any 1865. Això va provocar un notable augment de preus de la producció vinícola catalana, però aquest *boom* va durar poc temps atès que el 1879 la plaga entra a l'Alt Empordà (Rabós) i es va estenent cap al sud, fins al 1889, en què arriba al Priorat. No obstant això, sembla que la replantació amb varietats resistents a l'insecte va ser gairebé immediata, però no es van recuperar els vessants de muntanyes perquè les noves varietats necessitaven més treballs i maquinària.

El vi que es produïa era destinat, a més del consum local, al comerç exterior. A les darreries del segle XIX la indústria de l'aiguardent era també rural, atès que els aparells de destil·lació estaven escampats per les masies de Catalunya.

De Barcelona cap al nord sembla que el producte essencial era el vi, i cap al sud, l'aiguardent que anava destinat, sobretot, a les colònies americanes. Al Bages la producció es repartia entre el vi destinat al nord i oest de Catalunya, on la vinya era escassa, i a l'aiguardent. En aquesta comarca és on es va produir el fenomen de les tines enmig de les vinyes. Els pagesos que tenien les seves terres allunyades del poble van construir les tines al mig dels camps de conreu, per tal d'estalviar-se temps de transport. Al seu redós s'hi van fer barraques amb espai per a l'animal i altres construccions accessòries. Els constructors d'aquestes tines devien ser les persones que treballaven els terrenys més allunyats i, segurament, els més dolents, als quals no sortia a compte haver d'anar fent viatges. A la tina hi portaven el raïm i s'hi abocava per xafar-lo amb els peus (les cordes que encara hi podem veure servien per no relliscar). Un cop fet això, per aconseguir un cert hermetisme es devia tapar l'empostissat on es xafava el raïm amb fang. Quan ja es podia vendre, es buidava la tina per la boixa. Per aquest motiu, la tina sempre es construïa aprofitant un desnivell. A les valls del Montcau, si bé hi ha tines solitàries, n'hi ha que formen grups. A més hi ha tot de construccions de pedra seca: barraques, camins, marges... La qualitat del vi que es devia produir devia ser força deficient i, segurament, es destinava a fer aiguardent. Si observem la toponímia trobarem moltes cases i indrets que tenen el nom de fassina (que era el nom de l'aparell amb què es destil·lava el vi) i que devien recollir la producció del seu entorn. Concretament al sector de Marganell vaig poder trobar unes tines tot veient que hi havia una casa anomenada la Fassina. El fenomen de les tines enmig de les vinyes es dona amb una gran abundància al sector nord-oest del massís de Sant Llorenç del

Munt, però en podem trobar en altres indrets del Bages, del Berguedà, de l'Anoia, del Priorat i segurament en d'altres indrets.

L'any 1892 es va acabar el contracte de comerç amb França i es va posar punt i final a un període durant el qual el vi s'havia venut a un preu molt alt. També en aquest mateix any va entrar de nou en vigor la llei d'alcohols de 1888, que va ser un cop fort per a la indústria de l'aiguardent.

Un altre dels conreus tradicionals a Catalunya era l'olivera, però al llarg del segle XIX va anar perdent terreny a favor de la vinya. Es va mantenir el seu conreu a les Garrigues, l'Ebre, la conca de l'Anoia i l'Empordà. L'oli, a més del consum domèstic, era exportat i aplicat en moltes indústries. En les comarques citades, podem veure moltes extensions de marges on hi havia hagut aquest conreu i on encara s'hi conrea.

La vinya i l'olivera són, sens dubte, els conreus responsables de la gran transformació del paisatge rural de Catalunya.

Un cas especial és el canal d'Urgell. L'arribada de l'aigua va fer canviar la fesomia de les terres planes de Lleida. Aquest canal ja és una infraestructura molt important, resultat d'accions amb una visió més política. La seva construcció va ser manual; la maquinària era inexistent i tot es va fer a força de braços.

Els camins també són patrimoni

Moltes vegades la muntanya es presenta com a sinònim de solitud, o almenys això és el que sembla en l'actualitat, però de vegades costa imaginar-la anys enrere, quan hi circulaven tot un seguit de personatges, amb professions avui ja oblidades. Res més lluny de la realitat que la d'imaginar un espai verge. La muntanya, a Catalunya, ha estat, des de temps immemorials, humanitzada, i s'hi han fet un seguit d'activitats molt lligades a l'explotació de medi natural. Els camins servien de comunicació entre els nuclis de població i per això havien d'estar en bones condicions de trànsit. Els camins eren veritables obres d'enginyeria on es combinava la pedra en molts punts. El sòl era empedrat per permetre un trànsit més agradable i sense fang, i els revolts del camí es feien utilitzant la tècnica de la pedra seca. Els camins tradicionals, els camins rals, van anar caient en desús en anar canviant i augmentant els mitjans de transport.

Un camí tradicional és el ramader. La transhumància servia per aprofitar les herbes de l'alta muntanya quan a la plana les temperatures de l'estiu la feien desaparèixer. Hem d'oblidar-nos de la imatge, relativament moderna, de les vaques pasturant pels prats d'alta muntanya. Abans, el bestiar que hi pasturava eren les ovelles. Eren milers d'ovelles les que, seguint camins ancestrals, anaven des de la plana al Pirineu. El camí ramader té el seu dret: té una amplada determinada, ningú no el pot

tallar i el pas dels animals hi és permès sempre; tant hi fa que ara hi hagi una urbanització o una carretera. El dret de pas és sagrat, tot i que molts camins (o molts trams de camins) han caigut en l'oblit. És clar que hi havia hagut conflictes amb els agricultors per on passava el camí; per això hi ha indrets on les parets de pedra el limitaven per evitar que els ramats que hi passessin poguessin envair els camps de conreu.

Un cop arribats a la muntanya, calia tenir el bestiar controlat a la nit i algun indret per aixoplugar-se. Aquí tornem a trobar la pedra seca. Amb pedra seca es feien les pletes i les barraques dels pastors. Les pletes es fan sempre amb pendent, de manera que els orins no s'acumulin; s'aprofita al màxim les roques de l'entorn i la resta es tanca amb una paret de pedra seca. Per aixoplugar-se els pastors tenien les barraques. La tècnica era la mateixa de les barraques de vinya. Hi ha autors que opinen que els cerdans eren uns bons constructors de barraques, que a l'hivern anaven a fer parets (i altres oficis) a les terres baixes.

A més, en els indrets de pastura podem trobar recers, que són petites parets de pedra seca que tenien com a finalitat poder controlar el bestiar mentre pasturava sense estar exposat al vent. També, amb pedra seca, podem trobar els pedrons que delimitaven propietats o indrets de pastura.

Activitats preindustrials que ja són gairebé oblidades

Les activitats d'aquest tipus que podem trobar fàcilment al nostre país són els pous de glaç, els forns de calç i els molins fariners. Fins poc després de la guerra civil encara hi ha constància del funcionament d'algun pou de glaç. L'obtenció del glaç va tenir una gran expansió en els segles XVII i XVIII. El procés es feia en unes construccions situades al fons dels torrents i en llocs obacs, on s'emmagatzemava el gel que s'obtenia de les rieres o de les basses properes. També es feia servir la neu, tot i que el pou de neu és diferent, habitualment sense sostre; que aquesta activitat és més pròpia de zones d'alta muntanya. Els blocs de gel es guardaven disposats en pisos, entre els quals es posaven capes de palla o bolla. Les construccions eren de pedra i de grans dimensions (d'uns 10 metres de fondària per un diàmetre de 5 metres). Hi havia obertures a la part alta per on s'omplia i es buidava el pou. En el fons del pou hi podia haver un desguàs per fer marxar l'aigua procedent del gel fos. El gel acumulat es destinava a usos medicinals i culinaris. El gel es treia a l'estiu, sobretot a la nit, per evitar les temperatures altes i, després d'unes quantes hores de viatge, arribava al seu destí, segurament després de molta pèrdua de volum.

Una altra activitat humana era la indústria de la calç. Aquesta activitat consistia en l'obtenció de calç tot cremant roca calcària.

Hi ha dos tipus de forns de calç: els tradicionals o efímers i els que ja tenien un concepte més industrial. Els primers eren fets, habitualment, per persones que tenien poca terra i amb aquesta activitat podien complementar els seus ingressos. A més, era una manera que el propietari del terreny fes la neteja del bosc, atès que s'utilitzava fusta i matolls com a combustible. Per tant, hi havia dues condicions per fer un forn de calç: la llenya i la roca calcària. Es buscava un marge, situat ben a prop de la pedrera, d'on s'extreia la pedra, i s'excavava un forat, més ample de baix que de dalt. A la part que quedava per sota la boca encara es feia més profund, atès que era aquí on anaven quedant les cendres (s'anomena olla). De vegades s'havia de fer la paret davantera amb pedra. El forn s'omplia de la mateixa manera que per fer una barraca de pedra seca, amb les pedres més grosses a la part de baix. Un cop es tenia el forn carregat, es feien entrar feixos de fusta per la boca i s'hi calava foc. A la part de dalt del forn, s'hi posava pedruscall petit i, fins i tot, es tapava amb terra per aprofitar millor el foc. La cuita durava, segons els indrets, entre 3 i 7 dies. No cal dir que els qui feien la calç havien de vetllar el forn dia i nit, i anar afegint-hi llenya. La calç obtinguda es feia servir per emblanquinar, per fer morter i com a desinfectant. Les temperatures a dins del forn arribaven als 800-1.000° C.

Els forns de guix necessitaven menys temps de cuita, perquè la temperatura no calia que fos tan alta. Per fer una fornada, amb 8 o 9 hores ja n'hi havia prou.

Els forns de teules són semblants als de calç, però no tenen forma d'olla. Són de planta rectangular i consten de dues parts: la inferior, amb les boques del forn per on es posava la llenya, i la part superior, on es col·locaven les peces de fang. La separació entre les dues parts era una mena de graella on hi havia uns forats que permetien que pugés l'escalfor.

Finalment, tenim els molins. Són molts els rius de Catalunya que tenien molins fariners. De vegades sembla gairebé impossible que l'aigua que baixa pel riu pugui moure qualsevol tipus de mecanisme. Per això es van construir canals i basses. El dia en què es feia una mòlta funcionaven tots els molins d'un riu, perquè l'aigua que baixava de la part alta era aprofitada pels molins de més avall.

Un dels oficis que no s'ha representat en el llibre és el de carboner. A la muntanya hi ha indrets plans protegits per parets de pedra seca i amb el sòl negrós; són places carboneres, on es feia la pila per cremar. Les construccions lligades a aquesta activitat eren poc perdurables, tot i que en un indret del Ripollès, a la vora d'una font anomenada dels Carboners, hi ha una barraca de pedra seca reconstruïda. Aquesta activitat (que malgrat que tenia impacte en el bosc, el mantenia més net i controlat) es feia en muntanyes baixes on, sobretot, hi havia alzina.

Itinerari	Barraques	Pedra seca	Camins	Forn calç	Pou glaç	Molins	Altres
1. De la Vilella Baixa a Cabassers							
2. Puig de Marc							
3. La Mola							
4. Olesa de Bonesvalls							
5. Canal d'Urgell							
6. Cogulló de Turp							
7. Canals							
8. Pla d'Anyella							
9. El Forcat							
10. Casserres							
11. Avinyó							
12. Vessant NW de Sant Llorenç del Munt							
13. Montserrat							
14. Castellterçol							
15. Puig del Prat							
16. Sentmenat							
17. Puigsacalm							
18. La Garriga d'Empordà							
19. Cap de Creus							

Àmbit i característiques dels itineraris

La guia descriu més de vint itineraris per diverses contrades de Catalunya; en concret són 16 les comarques que es visiten: Alt Empordà, Garrotxa, Ripollès, Cerdanya, Berguedà, Solsonès, Bages, Vallès Oriental, Vallès Occidental, Alt Penedès, Tarragonès, Alt Camp, Priorat, Garrigues, Noguera i Urgell. Evidentment, hi ha molts altres llocs per conèixer, però la tria que he fet permet fer veure al lector que hi ha patrimoni arreu. En el mapa podreu veure la situació de les excursions (els itineraris indicats amb “S” són els que estan senyalitzats). Les excursions abasten des de les terres planes fins a l’alta muntanya; no obstant això, els recorreguts es mouen en el que podríem qualificar de baixa muntanya, atès que un gran percentatge d’itineraris són a les comarques del Berguedà, el Bages i el Vallès.

Els itineraris d’aquest recull es podrien qualificar segons les seves característiques: barraques, pletes i ramats, camins antics, habitatges lútics, indústries i camins de l’aigua. Dins de cada una d’aquestes qualificacions hi podríem anar encabint els itineraris, però hem de tenir present que en una mateixa excursió podrem veure elements de més d’un aquests àmbits. En la taula annexa podreu consultar els elements que es poden veure en cada un dels itineraris.

Cada un dels itineraris comença amb l’apartat *Què veurem?*, que pretén donar al lector unes dades sobre els elements i construccions que es poden veure en l’excursió. No s’oblida mai que també hi ha altres motius d’interès de la ruta, com poden ser les ermites, els arbres monumentals, les cases, un cim...

Seguidament, després d’indicar els punts de pas del recorregut, hi ha els apartats *Dificultat física i/o tècnica* i *Dificultat d’orientació*. En el primer apartat es vol donar una idea de les exigències físiques de l’excursió. Per dificultat física entenem l’exigència d’esforç que ens demana l’itinerari. Un itinerari pot ser llarg, però no demanar un gran esforç físic; en canvi, un altre de més curt però amb continus canvis en la qualitat del camí o en els pendents pot exigir un cert fons físic. Per dificultat tècnica entenem l’exigència quant a les tècniques de muntanya, ja

sigui el costum d'enfilar-se per les roques o, fins i tot, l'habilitat per superar sense problemes un pendent ple de marges. Cal dir que en cap itinerari hi ha una exigència tècnica gran. Només hi ha algun itinerari on la presència de la cinglera pot representar alguna dificultat. Pel que fa a l'exigència física, la majoria d'itineraris són de desnivell moderat, tot i que n'hi ha alguns en què el desnivell és important. Quant als itineraris en BTT, no n'hi ha cap que tingui un nivell alt de dificultat física o tècnica, que considero que significa pedalar per corriols molt trialers o carregar la bicicleta al coll.

En el segon apartat es dóna l'opinió de l'autor sobre l'exigència pel que fa a l'orientació, és a dir la facilitat o dificultat per seguir un itinerari. En alguns indrets podem trobar indicadors d'alguna o altra mena (GR, PR, senders senyalitzats, indicadors...), però en molts indrets no hi trobarem res. Per tant, cal tenir unes nocions mínimes d'orientació, però alhora cal consultar sempre el mapa del sector pel qual ens movem. La dificultat d'orientació es valora tot tenint en compte l'abundància de trencalls o el fet d'haver de seguir trams de camí poc marcat. En general, l'exigència no és gran i cal tenir en compte que en molts indrets trobarem algun tipus d'indicació.

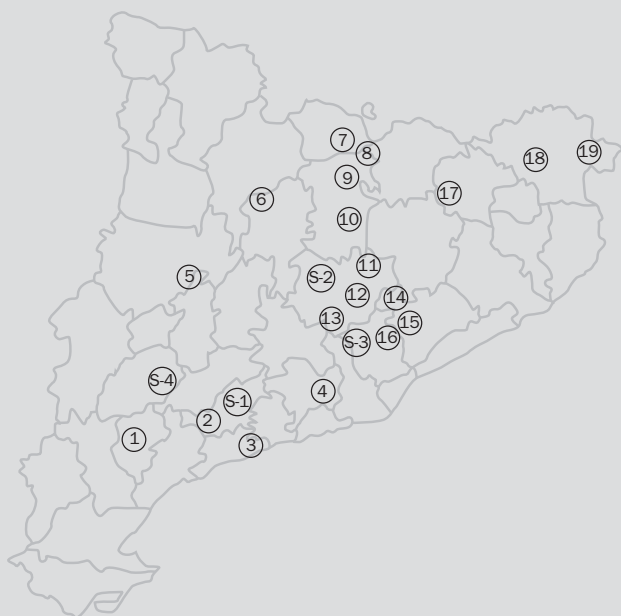
De tota manera s'ha de tenir en compte que, a la muntanya, les condicions atmosfèriques poden fer canviar el concepte de dificultat, tant física com tècnica com d'orientació. Només fa falta un dia de boira per no tenir cap punt de referència i fer que un itinerari es converteixi en una recerca del camí.

Una cosa que cal tenir en compte és que hi ha construccions que han patit les inclemències dels anys i poden presentar perill d'esfondrament. Per tant, quan ens disposem a entrar en una barraca, hem de comprovar prèviament en quin estat es troba. En aquest sentit, l'autor no es fa responsable de qualsevol accident que pugui succeir per aquests fets.

Seguidament, tots els itineraris tenen una indicació del desnivell, el temps necessari i la distància (només en els itineraris de BTT). També s'indica la cartografia necessària, que sempre caldria dur al damunt, i la manera d'arribar al punt d'inici de l'excursió. A continuació hi ha la descripció de l'itinerari.

Només quatre dels itineraris es proposen per fer en BTT; són els que considero que tenen més bones característiques per fer aquesta activitat, tot i que, evidentment, amb bicicleta podríem fer algun altre dels itineraris.

En els itineraris s'ha procurat donar el màxim de protagonisme al croquis, on s'assenyalen tots els camins que hi ha en el terreny (cal tenir present que sempre hi pot haver algun oblit i que hi ha actuacions humanes que afecten el territori). En la descripció es donen els intervals horaris entre uns punts característics. No s'ha optat per un estil de guia minuciosa que

ITINERARIS

1. Resseguint camins antics del Priorat (de la Vilella Baixa a Cabassers)
2. Una era al cim d'una muntanya (puig de Marc)
3. La muntanya humanitzada (la Mola)
4. Ramaderia i forns de calç
(excursió pel nord del terme d'Olesa de Bonesvalls)
5. El canal d'Urgell (al voltant de la serra d'Almenara)
6. Conreus de muntanya (el Cogulló de Turp)
7. El camí de les Manrades de Canals
8. Els grans espais de pastura (el Pla d'Anyella)
9. Les feixes d'un vessant de muntanya (el Forcat)
10. Un habitatge enmig dels camps (la Balma de les Set Portes)
11. Per carenes i valls (camí ramader i molins a l'entorn d'Avinyó)
12. Les tines enmig de les vinyes
(vessant nord-oest de Sant Llorenç del Munt)
13. Barraques i marges als peus de Montserrat
14. Poues al voltant de Castellterçol
15. Volta al puig del Prat
16. Barraques a les muntanyes del Vallès (a l'entorn de Sentmenat)
17. El camí dels Matxos (Puigsacalm)
18. Paisatges de la Garriga (Alt Empordà)
19. Camins ramaders, barraques i monuments (Cap de Creus)
- S1. Ruta de la Capona
- S2. Ruta del Samuntà
- S3. Ruta de les barraques de Rellinars
- S4. Ruta de la calç

descriu els itineraris minut a minut. Crec que, amb el croquis i la descripció, totes les sortides es poden fer sense problemes.

Quant al temps, s'ha de dir que l'opció que s'ha emprat és la d'arrodonir els temps; és a dir, si d'un punt a l'altre l'autor ha estat 34 minuts, en el text s'arrodonaix per dalt, o sigui 35 minuts. El que fa aquest sistema és incrementar l'horari total i, per tant, cal prendre aquest horari total com una referència i fer més cas al temps entre dos punts que a l'horari acumulat. També s'ha de tenir present que ni tan sols una mateixa persona fa sempre el mateix temps en un tram determinat; l'estat físic, el temps atmosfèric, l'estat del camí... fan que hi hagi una certa variabilitat. Els horaris sempre s'han considerat de temps efectiu, és a dir, sense tenir en compte les parades.

En la preparació d'un itinerari ens pot ser de gran ajuda la informació de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC). El seu web (www.icc.es) permet l'opció de consulta de mapes a diferents escales, així com la fotografia aèria. Per anar a un sector que no coneixem, la vista aèria ens donarà una idea del que podem trobar sobre el terreny.

Simbologia

- Aerogeneradors
- Cova, balma o forat
- Forat de trumfos
- Forn de calç
- Mina
- Pou
- Poua o pou de glaç
- Pont
- Tina

Resseguint camins antics del Priorat (de la Vilella Baixa a Cabassers)

Què veurem?

En aquesta excursió seguirem el camí de la Vilella Baixa a Cabassers i un tram del camí de Margalef. Aquest darrer és el més impressionant atès que s'enfila pel grau dels Bous, on veurem el sòl empedrat, les parets de pedra seca que aguanten els revolts i els trencaaigües que servien per fer marxar l'aigua i no malmetre el camí. Un altre punt molt interessant és el pont de Cavaloca, segurament medieval, que passa un estret engorjat i que ens dóna idea de la importància del camí. En molts altres indrets de l'itinerari veurem parets de pedra seca, trams empedrats i marges que aprofitaven petits retalls de terra.

A la part alta del camí de Margalef veurem també la barraca del Creuetes; més aviat és un recer de grans dimensions. S'hi pot entrar dret, tota la seva amplada podríem dir que és la porta i està fet amb grans blocs molt ben triats. A la carena que baixa vers el camí de Cabassers hi ha recers de pedra seca, alguns dels quals van ser construïts en la guerra de 1936-39; en algun es veuen espitlleres. Finalment veurem el celler de l'Elies, una construcció que sembla només una cabana de volta, però que a l'interior té dues boixes (situades a més d'un metre de terra), perquè era una tina doble. D'una de les tines només en queda el clot i de l'altra es veu la forma, però no hi ha cap rajola envernissada de les que s'hi posaven per impermeabilitzar-les.

En resum, es tracta d'una excursió que ens transportarà a temps llunyans quan en aquestes muntanyes es conreava la vinya i els camins eren encara en ús.

Fitxa tècnica

- **Punts del recorregut:** La Vilella Baixa, 210 m; pont Gran, 190 m; coll de la Creu, 271 m; capdamunt del Grau dels Bous, 425 m; los Bassots, 490 m; corral de cal Masip, 510 m; barraca del Creuetes, 520 m; pont de Cavaloca, 258 m; coll de Cantacorbs, 505 m; puntal de la Serra de Cantacorbs, 587 m; Cabassers, 340 m; coll de Cantacorbs, 505 m; celler de l'Elies, 325 m; pont de Cavaloca, 258 m; coll de la Creu, 271 m; pont Gran, 190 m, i la Vilella Baixa.